



700 jaar ontwikkeling in boekhouden

“Wie de geschiedenis niet kent is gedoemd ze te herhalen,” zei de Spaanse filosoof uit de 20ste eeuw George Santayana. Sommige van mijn klanten vinden boekhouden vervelend en niet interessant. Dat terwijl het zo belangrijk is voor het inzicht in het bedrijf.

Onlangs heb ik het boek *The Reckoning* gelezen van Jacob Soll. De ondertitel is: ‘Financial accountability and the rise and fall of nations’. Kort en krachtig wordt erin aangegeven dat hele naties vallen of rijzen door financiële betrouwbaarheid. De recente gebeurtenissen rond KPMG de andere big four accountants kantoren maken die visie heel actueel.

Het boek vertelt over het ontstaan en de ontwikkeling van het boekhouden en hoe het ingebed werd in onze cultuur.

Boekhouden is al heel oud. Het dubbele boekhouden ontstond in de renaissance in Italië rond 1500 en werd beschreven door Datini. Bij dubbel boekhouden wordt elke transactie genoteerd aan de debetkant en de creditkant op een grootboekrekening genoteerd. Deze grootboekrekening is een balansrekening (op een bepaalde datum, debet is bezit, credit is schuld, het verschil ertussen is het eigen vermogen) of een resultaatrekening (over een bepaalde periode, debet zijn kosten, credit zijn opbrengsten, verschil ertussen is het resultaat). Het resultaat komt per een datum in het eigen vermogen. Bij boekingen zijn de debet- en creditzijde altijd gelijk, waardoor er in principe geen getallen kunnen kwijt raken.

In de renaissance vond men dat afrekeningen er voor God waren om te maken. Mensen schonken aan het eind van hun leven hun geld en bezittingen aan de kerk, in de hoop er goed bij Hem af te komen. Zonder een degelijke, betrouwbare boekhouding kan er geen afrekening gemaakt worden. En als niet inzichtelijk is hoe rijk iemand werkelijk is, dan kan er geen belasting geheven worden.

In 15eeuws Italië met zijn stadstaatjes, groeide de behoefte aan investeerders. Cosimo de Medici begon de Medicibank en ging het dubbele boekhouden gebruiken om zijn investeerders te laten zien hoe ze ervoor stonden. Zo kon hij aantonen wat er nog terugbetaald moest worden. Rente berekenen mocht niet van de kerk, maar dat werd onder de noemer wisselkoers geschaard.

Al van begin af aan was het probleem fraude: met dubbel boekhouden werd dit verminderd. Sluwe boekhouders bedachten de dubbele boekhouding of verwijderden simpelweg delen. Daarom werden vooraf de pagina's genummerd en mocht er niks verwijderd worden. Controle blijft echter onontbeerlijk.



CC BOEKHOUDING EN ADVIES

Luca Pacioli, een wiskundige (1445-1517), schreef het eerste boek voor boekhouden dat op de boekhoudscholen gebruikt werd. Erg populair was het niet. Op boekhouden werd in die tijd neergekeken door de adel: dat was iets voor handeldsmensen.

De opstandelingen van de latere Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden konden wel boekhouden. Ze verdienden 40 procent van de belastingopbrengst van het Spaanse rijk. Een goede reden om in opstand te komen. Door het goede boekhouden was de VOC aanvankelijk een succes.

Dit succes wekte jaloezie bij zonnekoning Lodewijk XIV. Hij stelde de adviseur Colbert aan om zijn boekhouding op orde te stellen. Dit was nieuw: eerder bemoeide de koning zich nauwelijks met financiële zaken, maar hij ging zich in het boekhouden verdiepen om grip op de financiën te krijgen. Colbert paste Paciolo's werk toe, maar verving bedrijf door staat. Zo werd boekhouden een zaak van de staat. Na Colberts dood verdween deze kennis weer snel. Het gevolg: Frankrijk stevende op een bankroet af.

Eind 18de eeuw was de Britse economie de machtigste van de wereld. Boekhouden kwam op als middel voor innovatie (ten behoeve van kosten- batenafwegingen), maar ook als verantwoording voor moreel gedrag onder invloed van filosofen als Humes en Hobbes. Hoe kun je weten of je moreel goed doet, als je niet weet waar je je geld aan spendeert, zo redeneerden zij.

Josiah Wedgewood, de fabrikant van het bekende servies, wilde weten hoeveel een machine opbracht. Hij gebruikte en ontwikkelde de kostprijsberekening hiervoor, om te weten hoe productief en winstgevend hij was. Hij bedacht de kostencategorieën.

Na de Amerikaanse burgeroorlog waren de financiën van de Verenigde Staten financieel niet op orde. Een goede boekhouding werd gezien als middel voor welzijn en persoonlijk welbevinden. Adam Smith stelde een inzichtelijke boekhouding van de staat op, die door iedere burger in te zien was. Hierdoor ontstond er een morele steun voor belastingheffing.

Rond 1900 hadden ook de meeste West-Europese landen een open en betrouwbare staatsboekhouding. Deze werd steeds ingewikkelder, door het ontstaan van steeds complexere bedrijven en producten.

Voor de ontwikkeling van het Amerikaanse spoorwegnetwerk was zo groot kapitaal nodig dat er veel investeerders aangetrokken moesten worden. De boekhouding werd daardoor steeds complexer. Het gebeurde steeds vaker dat niemand het meer snapte. Belastingheffing werd hierdoor bemoeilijkt. Het besef dat staatsingrijpen in de economie tegen corruptie noodzakelijk was groeide, ondanks de behoefte aan vrijheid. Begin 19de eeuw ontstonden accountantsopleidingen, de accountantskantoren en de beroepsverenigingen: een overheidsorgaan met zelfstandige accountants als bemiddelaar tussen bedrijven en overheid in Amerika en West Europa.



CC BOEKHOUDING EN ADVIES

De afgelopen eeuwen is wisselend tegen boekhouders aangekeken. Charles Dickens beschrijft de tegenstellingen mooi in zijn boeken: de trouwe, kleurloze pennenlikker tegenover de sluwe, op winst berekende klerk.

In de NRC van 28 september 2014 las ik een interview met Jan Hommen, directeur van KPMG. Hij zegt daarin als verklaring voor de problemen: "Er lopen hier echt topmensen rond. Helaas zijn er mensen die geen topniveau hebben en die dit soort problemen hebben veroorzaakt. Die gaan we dus ook aanpakken."

Het verbijstert mij dat de heer Hommen niet beseft dat wat er gebeurd is bij KPMG niet een incident is, maar een probleem van de bedrijfscultuur. De klant betaalt uiteindelijk en die moet te vriend gehouden worden. Tel daarbij een kleine kans op controle op (horizontaal toezicht) en je beseft dat er mogelijk wat meer moet veranderen dan een paar mensen ontslaan.

Als boekhouder ben ik gelukkig als een administratie boekhoudkundig klopt: dus die weergeeft wat er financieel gebeurt in het bedrijf. Dát is immer waar boekhouden over gaat en waar het voor bedoeld is.

The Reckoning / Jacob Soll - ISBN 978-0-465-03152-8

De boekhouder heeft een dagje vrij

